

פסקי דין ממו"ר הגאון רבי ברוך יצחק לוין זצ"ל

רב ור"מ "מקור חיים"

מייסד וראש בית הדין לממונות בירושלים

בנידון

שליח שלוה והתברר שהמשלח רמאי, אם חייב השליח לפרוע

הנדון

עובדא אתא לקמן בבעל גמ"ח שהלוה לאחד ע"י שליח, והשליח חתם על השטר שמתחייב לשלם עבור פלוני, וחתם עצמו בשם המשלח, ואחר זמן התברר שרמאי מפורסם הוא ששידל לשליח שיקבל את הכסף, והשמות שבשטר וגם הערב הכל היה מזוייף ובדוי. האם בעל הגמ"ח יכול לתבוע מהשליח כיון שהוא התחייב.

המקורות להלכה

ע"י צעור המשפט סי' קיז עני' א' דכתב צעודא דידיה אף דמצואר צסי' מ ס"א דאס כתב לו צשטר הריני חייב לך מנה אף שלא לזה מעולם, מתחייב הוא בכך, כדאיתא בצ"צ גבי אודיתא דאיסר גיורא, אבל כאן שכתב שהפרעון יהיה מתיצת הארענא, יש לדמות דין זה להא דאמרינן בס"פ כל הגט, גבי המלוה מעות את הכהן ואת העני להיות מפריש מחלקו וכו', היה עני והעשיר אין מפריש עליו וזכה הלה צמה צצידו. ופרש"י הלווה הזה אינו חייב לשלם משלו שהרי הלווהו ע"מ שלא ליפרע ממנו. ומזה הוכיח הצעה"ת צשער סה ח"ג דהיכא דאיכא עני המקבל צדקה מצני עירו ולווה מאחד מהם על הצדקה המגעת לו שיכנס צפרעונו ואח"כ נתעשר העני ואינו ראוי להתפרנס מן הצדקה א"ל לשלם מכיסו, והציא רמ"א דין זה ציו"ד סי' רנז ס"ו בהגהה: ול"ל שהעני שהלווה לו עדיין חי, אבל אם מת או נתעשר אין צריך לשלם שהרי עני היה צאותה שעה. עכ"ל. וכראה כוונתו דלכך א"ל לשלם אם נתעשר דכיון שהיה עני צאותה שעה איכא אומדנא דמוכח שלא חייב עצמו לפרוע אלא מאותה צדקה המגיעה לו אף שלא אמר צפירוש לא יהיה לך פרעון אלא מזו.

וראיה לדבר מהא דאמריי' ס"פ האשה שנפלו פ' א' צעל שהוריד אריסין תחתיו צנכסי אשתו ועמד וגירשה משאכל קימעא, דאדעתא דצעל נחית, אסתליק ליה צעל, איסתלקו אינהו ואינס גוציס שכירות לא מהאשה ולא מהצעל. וכתבו התוס' ואע"ג דאמריי' השוכר את הפועל לעשות צשלו והראהו צשל צצירו נותן לו שכרו משלם, י"ל דהכא האריסין יודעין שהקרקע של האשה היא וע"מ כן נכנסו שאם תתגרש

ויפסיד הצעל הכל אין להם עליו כלום, דזה יודעים שהצעל לא יניח מלגרש את אשתו בשצילם ודעתם להפסיד עמו כיון שלא התנו. עכ"ל. וכ"כ הרמ"ש שם. והוסיף השעה"מ וכ"ש הכא שהחוב נשאר על מחזיקי הארענדה שהנאמן פטור מלשלם מכיסו דלא חסיק אדעתיה שהם לא ישלמו לו. ועיי' בצית אפרים אמנע סי' יז: שליח שלוח מעות מאחד ונתן השטר על שמו ונכתב בשטר שלוח לזורך פלוני משלחו, אין המלוה יכול לגבות חובו מנכסי השליח.

אולם בנידון דידן שהמשלח הוא רמאי ואמר לשליח שיקבל כסף בהלוואה עבור פלוני שצדה מלכו, עיי' בתשובות שבות יעקב ח"ב סי' קסה בישראל אחד שהשוד לרמות בני אדם, והיי' לו סחורה שיש בה חסרון גדול ואינו ניכר לכל אדם, והיי' מתירא למכור לישראל שירגישו בו לפי שהוא מוחזק לרמאי, וכתב בודאי אם נעשה כן בישראל ששלח ישראל אחר למכור לזה ברמאות, פשוט הוא דאין דינו כלל עם המשלח כיון דקיי"ל אין שליח לד"ע כאשר הוא מצוה"ר בש"ס ובפוסקים ובח"מ בהגהה ריש סי' קפב, והשליח חייב ולא המשלח. ומשמע דאף אם השליח לא ידע שיש בסחורה זו חסרון גדול ואינו ניכר לא לשליח ולא לכל אדם, מ"מ השליח חייב ולא המשלח. ועיי' ב"מ י' ב' תוד"ה אי צעי לא עביד וכו' מהא דתנן ב"ק עט א' היה מושכו ויולא ומת ברשות בעלים פטור הגביהו או הוליאו מרשות בעלים ומת חייב, ופרש"י בלשון אחד שאמר גנב לשומר שור אחד יש לי בצית פלוני קחנו ותהא עליו שומר חנם, הוליאו השומר מרשות בעלים ומת, חייב הגנב במשיכת השומר, ואמאי והא אי צעי לא עביד, וי"ל כיון שאין השומר יודע שהוא גנב הו"ל כחל"ר דבע"כ מותיב ביה. ע"כ.

ונראה דע"כ לא אמרו בתוס' דאם אינו יודע שהוא גנב יש שליח לד"ע אלא לטעמא דאי צעי עביד ואי צעי לא עביד הרי זה כחל"ר דבע"כ מותיב ביה, אבל לטעמא דרבינא דתלוי בצר חיובא ולאו בר חיובא גם שוגג ולא ידע הוי בר חיובא ואין שליח לד"ע, וכיון דפסק ברמ"א בטעם דאין שליח לד"ע כרבינא לכן אף בשוגג כיון דהוא בר חיובא, חייב השליח ולא המשלח.

אך עדיין יש לעיין בזה דהלא פסק הרמ"א חו"מ סי' שפח סעי' טו מי ששלח שליח למסור אם השליח הוחזק לעשות חייב המשלחו ואין לומר אין שליח לד"ע הואיל והוחזק בכך. י"ל אם ידע השליח שיש כאן רמאות והוחזק בכך חייב המשלח ולא השליח דהלא אינו שומע לדברי הרב. אמנם הש"ך דחה דברי הרמ"א מהלכה דאין שליח לד"ע הוא גזה"כ ולא מטעם דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין וסבור שלא ישמע לו, לכן אפילו בהוחזק בכך השליח חייב, אבל בשבויי קיים דברי הרמ"א ועיי"ש בפ"ת.

ואם בנידון דידן אין השליח מיקרי הוחזק בכך, כיון שצתמימותו או בשטותו שמע לשידוליו של הרמאי, ממילא השליח חייב ולא המשלח, אבל במקרה דין המשלח ודאי חייב, דהלא לא טען בעל הגמ"ח - אף לא בטענת שמא - שהשליח לקח את הכסף של ההלוואה לעצמו, אלא נתן השליח את הכסף שקבל מהגמ"ח להמשלח והוא לא זכה כלל בכסף אלא המשלח, למה יתחייב השליח לשלם, ועיקר טענת הגמ"ח היא דהשליח התחייב בחתימה שלו בשטר, הלא ביררנו שבגלל זה לא נעשה לווה כיון שלא בשבילו לקח את הכסף, ולאו בע"ד הוא כלפי הגמ"ח.

אבל עדיין אני נבוך. דהנה בצ"מ עב א' תוד"ה שטר שיש בו רבית וכו' אבל קשה הריא דשטרי חוב המוקדמים האיד העדים כשרים דמוקמינן לה כר"מ אבל לרבנן גוצה מזמן שני וכו' והלא העדים הללו חתמו שקר במתכון והקדימו את הזמן, וי"ל כגון שיש עדים שמעידים עליהם שהיו אנוסין מחמת נפשות

וכו'. עכ"ל. הרי מצוה דאס חתמו שקר ועיי' הו"א ממון הלקוחות שלא כדין, ויתכן שהעדים ירויחו בזה הם רשע דחמס. וא"כ צנידון דידן כיון דעיי' חתימתו בשקר הו"א השליח כסף מהגמ"ח דלולא חתימתו של השליח לא היה נותן בעל הגמ"ח כסף לשליח, וי"ל דהשליח הרויח הנאה ממשיית מהולאת הכסף מהגמ"ח. לכן אף אי נימא דלא לקח לעלמו את הכסף, מ"מ הרמאי המשלח נתן לו לשליח איזה מתנה והרי הוא רשע דחמס, ואינו מועיל להפקיע עלמו מפסולו אלא עיי' שיסוב בתשובה, והתשובה היא שישלם מה שהו"א צמרמה.

וצר מן דין. כתב בתשובות הרא"ש כלל קא ס"ז ועל שטען ראובן על שמעון שנכנס לחדרו וגנב ספריו והו"א מרשותו, ושמעון השיב אמת כי הולאתים אלא כך הי' הענין, שבקשתי קרובתי כלתך להו"א החולה כי לא יכלה שאתם, ולא ידעתי של מי הם או שלך או שלה, וגם לא לקחתי והגבתי ממקומה אלא היא הגביתה ונתנה לי וטרחתי בשבילה ונתתי לאציה. נ"ל ששמעון חייב להחזיר הספרים שלקח בחדרו, כי מה הי' לו ליכנס בחדרו שלא בידיעתו להו"א ממון משם, כי כל המונח בציתו של אדם הוא בחזקת שלו, וגם ניכר יפה שכיוון לסייע לקרובתו לגזול חמיה, ומה שטען שהיא הגביתה אותם ונתנם לו מ"מ הרי טען שהיו כבדים ולא יכלה שאתה, ותנן בצ"ק יג הכשרתי במקלת נזקו חבתי בתשלומי נזקו כהכשר כל נזק, וגרסי' בגמ' י ותו ליכא והאיכא מרבה בחבילות הי"ד אי בלאו איהו לא הוה אזיל פשיטא. וצנידון זה בלאו איהו לא היתה יכולה להו"א משם, הלכך יגבה ממי שיראה, מכלתו שהודתה לו שהם ברשותם, ואם יראה יגבה משמעון וכו'. עכ"ל. והו"א צו"ע חו"מ סי' שמה סעי' ח ובהגר"א זיין להא דצ"מ ח א תדע שחילו אמר לשלוחו לא וגנוב לי וגנב פטור ופרש"י פטור המשלח מלשלם כפל דקיי"ל אשלד"ע להתחייב שולחו, אלא שליח, דדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין עכ"ל. ורק מכפל פטור המשלח, אבל קרן שניהם חייבין ורלה מזה גובה ורלה מזה גובה, ואף דשליח לא נתכוון לקנות הגניבה לעלמו אלא למשלח.

ול"ע איך הוכיח הגר"א דמיירי שהגניבה ברשות המשלח, בשלמא בפסק הרא"ש מיירי בהודית שהספרים ברשותה, אבל מהי"ת באומר לשלוחו לא וגנוב לי דחייבים שניהם בקרן דרלה מזה גובה ורלה מזה גובה, מיירי שהגניבה ברשות המשלח. ונראה דהגר"א מפרש הא דחייב הרא"ש למשלח היינו כלתו לאו משום דהספרים עדיין בעין ברשותה, אלא אם היתה הגניבה כסף ולא ספרים וכלתו הו"א את הכספים כיון דהודית דאכן קבלה לידיה, הרי היא גנב וחייבת בקרן. וכן צ"מ ח דמוכח מרש"י דקרן רלה מזה גובה ורלה מזה גובה, דרק בכפל אמרי' אין שליח לד"ע, אבל קרן כיון דהמשלח קבל את הכסף הגנוב לריך לשלם, כמו בגזל וצא אחר ואכלו דרלה מזה גובה ורלה מזה גובה הגם דאכלו ואין הגזלה בעין. אבל זה ברור דלריכים לדעת דבאמת המשלח קבל את הכסף. וזה שכתב הגר"א כיון שהוא ברשותו, פי' שהודה המשלח שקבל את הכסף, או שאנו יודעים עפ"י עדים שקבל המשלח את הכסף.

ואשר לפי"ז מה שפסק שם הרמ"א המראה לחזירו לגנוב או שלחו לגנוב אין המשלח חייב דאין שליח לד"ע, מיהו אם השליח אינו בר חיובא י"א דהמשלח חייב כרבינא, מיירי לענין חיוב כפל וכמו שפרש"י, אבל לענין חיוב קרן לא אמרי' אין שליח לד"ע, דאל"ה הרי המחבר פסק דגם השליח וגם המשלח חייב, אלא בע"כ דהמחבר מיירי בנוגע לקרן והרמ"א דבריו אמורים לענין כפל.

ועפ"י"ז אני נבון בין בדברי הקלוה"ח ובין בדברי הנתה"מ צסי' כה, דהקשה הקלוה"ח דלמה יהיה נוסא

ונתן ציד חייב הא אף דצמזיק ריבה רחמנא שוגג כמזיד מ"מ בגזלן אינו חייב שוגג כמזיד, דהא מצואר
 בנמ"י ס"פ מרובה דאס אמר לחצירו קח לי אור שהוא צבית פלוני שהוא שלי ונמלא שאינו שלו אלא לגנבו
 נתכוון, דמשמע שם שניהם פטורין, המשלח משום דאין שליח לד"ע והשליח שלא ידע, וכמו שסובר הש"ך
 בסי' שמח, אלמא דגזלן שהגציה ונתן לחצירו בשוגג פטור, וא"כ הכא גבי דיין כיון דסבור הדיין שאל
 חצירו הוא וטעה בו הו"ל שוגג ואין בו חומרת מזיק, דהא נתן הממון לחצירו ובשעת מעשה הוי אפשר
 למיהדר, אין בו אלא תורת גזלן, ואין לנו לחייב גבי גזלן שוגג כמזיד, וכשאר צ"ע. והנה לפי שיטת
 הנמ"י וכן היא שיטת הריטב"א הוצאה בש"ך שם סי' שמח הא דפטור המשלח הוא מטעם דאין שליח לד"ע
 אפילו שהשליח הוא שוגג, זה דוקא לענין תשלומי כפל, אבל קרן ודאי חייב כיון שהגניבה ברשותו, ושם
 משמע דאף בקרן פטור באמר לו קח לי דבר פלוני מצבית פלוני שהוא שלי ונמלא אח"כ שלא היה שלו אלא
 לגנבו נתכוון, הוא משום דנאנס מיד השליח, וכיון דלא בא לרשות המשלח כיון דאפילו צהיי השליח שוגג
 ג"כ אמריי אין שליח לד"ע, כשם שאין שליחות על הכפל כך אין שליחות על הקרן, דצלי שליחות אין לחייב
 את המשלח באחריות של הגניבה. לכן מה שנוגע לחייב את הדיין צמה שנשא ונתן ציד ל"ה אלא כגנב
 בשוגג, ולפי הש"ך שניהם פטורים, ז"א דאין לחייב את השליח מטעם גנב כיון דהיי' שוגג, ומזיק לא שייך
 דמה שנשא ונתן ציד ל"ה מזיק דהיי' יכול להחזיר בשעת מעשה ולא הזיק לו כלום. וראיתי צנתה"מ שכתב
 הא דשליח פטור אם היה שוגג וכמ"ש הש"ך, זה דוקא התם דנאנס מיד השליח ודאי אין לחייב את השליח
 מטעם גנב שיתחייב באונסין דהא לא נתכוון כלל לגנוב ולקנותו, וכשאין קניני גניבה אינו חייב באחריות
 כלל, אבל כשכתנו לגנב ואילו לא היה נותנו לא היה הגנב נוטלו בעלמא כגון בתרי עברי דנהרא ומחמת
 גרמת הנתינה א"א להחזיר השור חייב מטעם גורם להזיק, דמזיק אפילו בשוגג חייב, דמה לי אם זרקו
 לים או זרקו לגנב כשא"א להוליא ממנו. וסובר הנתה"מ דחייב השליח שהיה שוגג חיובו הוא מטעם מזיק,
 וה"ה אם לא נאנס מיד השליח חייב השליח מטעם גנב אפילו הקרן. לפי זה צנשא ונתן ציד חייב הדיין
 לשלם קרן רק מטעם גנב כיון שלקח משל אחרים לריך להחזיר. וכמו שכתב בתשו' הרא"ש וצביאור הגר"א
 שדייק מרש"י, אבל מטעם מזיק לא יתחייב, וכמו שכתב בקלוה"ח דצשעה שנשא ונתן ציד לא זרק לים,
 אלא דאח"כ נאצד, מהיכי תיתי שיתחייב מטעם מזיק.

והנה לענינינו, דמה שהנתה"מ חייב - צנתנו לגנב היכא דקאי בתרי עברי דנהרא - מטעם מזיק,
 דמחמת גרמת הנתינה א"א להחזיר השור חייב מטעם גורם להזיק, דמה לי אם זרקו לים או מסרו לגנב
 כשא"א להוליא ממנו ואין לך מזיק גדול מזה, עכ"ל. הלא דוקא כשא"א להוליא מהגנב חייב השליח מטעם
 מזיק, אבל בנידון דידן מי יאמר דא"א להוליא מהגנב, וכי הזמינו את הגנב לד"ת, עד שנחליט דצנתינו
 לגנב הוי כאילו השליח זרק את הכסף לים. וכן היא דעת הקלוה"ח דאס אפשר למיהדר אין על השליח
 חיובי מזיק, אלא דכל חיובו של השליח אפ"י לא נתכוון לקנות לעלמא הוא מטעם גנב דסוף סוף הוא לקח
 כסף של אחרים, ולריך להחזיר מה שלקח, אבל יש לתבוע קודם כל את המשלח, ואולי יודה שלקח את
 הכסף מיד השליח, דהלא לחייב את השליח אין תועלת עכשיו לגמ"ח כי אין לו לשליח, אלא אם נחייב את
 השליח אולי אציו יחזיר חוב צנו הגם שאינו חייב, יותר רצוי להזמין את המשלח וכשיודה שהוא לקח את
 הכסף מיד השליח, יש סיכוי יותר שהגמ"ח ילא מן הספק הזה.

ובש"מ צ"מ ח: תדע דאילו אמר לשלוחו לא וגנוב וכו' אי"נ י"ל דאם איתא דהמגזיה מליאה לחצירו קנה חצירו לא הוה לן לחיובי השליח, דנהי דנפטר משלח מכפל, משום דאין שליח לד"ע, מ"מ ללרכו הגזיה ולא ללורך עצמו, והוה לן למיפטר השליח מכפל, אלא כיון דמחייב ליה משמע דבעלמא נמי המגזיה מליאה לחצירו לא קנה חצירו וזה יותר נכון. עכ"ל. מצואר דלהלכה המגזיה מליאה לחצירו קנה חצירו אף דאין לחייב את המשלח משום דאין שליח לד"ע, אצל גם השליח אינו חייב משום דלא ללרכו הגזיה אלא ללורך המשלח, והמשלח הרי הוא המחזיק בגניבה זו כיון דקנה חצירו, ואין לחייב כלל את השליח, הגם שגם למשלח אין לחייב כפל משום דאין שליח לד"ע, ואשר לפי"ז אם בסופו של דבר לא מסר השליח גניבה זו - שנעשה עליה שליח - לידי המשלח, מ"מ כיון דהמשלח קנה הגניבה מדין המגזיה מליאה לחצירו קנה חצירו, ואפילו אמר אח"כ לעלמי איני זוכה אינו זוכה משום דהמשלח אמר זכה לו. וז"ע בזה כי מהש"מ משמע שאלה דברי הרא"ש, והרא"ש בתשובות הלא כתב שהשליח חייב בקרן, ומה שכתב בש"מ והשליח פטור אם המגזיה מליאה לחצירו קנה חצירו היינו דוקא לענין כפל דאין לו קניני גניבה כיון דהגזיה ללורך המשלח וקנה המשלח אלא דאין לחייב המשלח משום דאין שליח לד"ע, אצל בקרן ודאי חייב השליח אף דהמגזיה מליאה לחצירו קנה חצירו ולא השליח, דלחייבו בקרן לא לריך דוקא קניני גניבה.